

ANTROJI DALIS

MOKSLAS, MENAS, LITERATŪRA

DRAUGAS

Saturday supplement

1994 m. lapkričio mėn. 26 d. / November 26, 1994

Nr. 230(42)

KERTINĖ PARAŠTĖ

Pokalbis su Emanueliu Zingeriu

Ar tai kometa? Meteoras? Ne, tai Emanuelis Zingeris. Jį už skverno nutvėrė nedaug lengviau kaip vėją laukuos. Sąjūdžio veikėjas, Seimo atstovas, Europos Tarybos darbuotojas, Lietuvos žydų bendruomenės statytojas ir palaikytojas, jis šiandien Vilniuje, rytoj Strasbūrge, poryt... Vis dėlto, spaliui baigiantis, išgirdau jo balsą telefonu iš Washington'o.

Sion Atlanto pusėn Zingerį atsiųsietė Amerikos žydų komitetas (American Jewish Committee), viena įtakingiausių čionykščių žydų organizacijų. Jam tai suteikė progą išsamiau susipažinti su savo gentainių Amerikoje problemomis: spartėjanti asimiliacija, besikeičiantis santykiais su Izraeliu, bandymais naujai nubrėžti pačią Amerikos žydų tapatybės sąvoką.

Kai Emanuelis Zingeris pirmą sykį lankėsi Amerikoje, vos Atgimimui prasidėjus, jis buvo beveik nežinomas jaunuolis. Dabar jo įgaliojimai daug svaresni. Šį rudenį Europos Taryba jį paskyrė savo Kultūros ir švietimo komiteto referentu žydų (jidiš) kultūros palikimo klausimams. „Turima galvoje 700 metų Europoje, įskaitant Lietuvą, senumo kultūra“, aiškina Zingeris. Tai atsakingos ir drauge liūdnos pareigos, nes 1939–1954 metais beveik sunaikinta jidiš kultūra jau baigia išblėsti. Šįmet nustojo eiti paskutinis Vidurio-Rytų Europos laikraštis jidiš kalba, *Lietuvos Jeruzalė*. Kai kurie litvakų kultūrininkai jau laiko save „paskutiniaisiais mohikanais“.

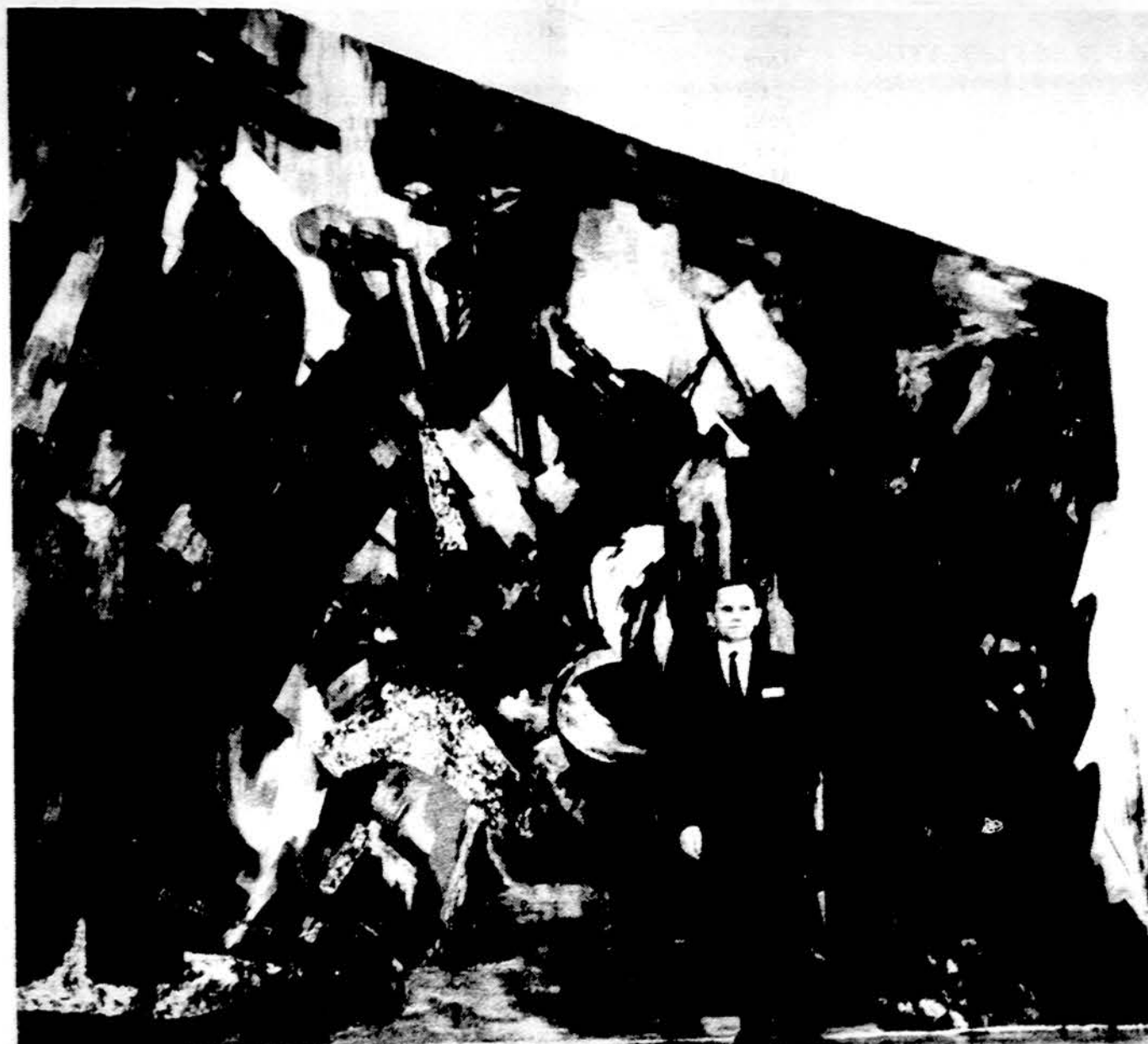
Šiuo paskyrimu Europos Taryba, atrodo, įvelgė į pačią Emanuelio Zingerio sielą. Jo pastangas, devynis amatus ir dešimtą pusbdį, įkvėpė vadinamosios „Jidišland“ vizija. Tai Lietuvos ribose egzistavusi, dabar jau iš žemėlapių pranykusi, savita kultūrinė Zingeris nepasitenkina jos gedėjimu, bet daro ką įmanyma: ištausoti bent jos pėdsakus ir kai kuriuos paminklus.

Emanuelis Zingeris sugeba suderinti du patriotizmus: jidišlandui ir nepriklausomai Lietuvai. Amerikos žydų komiteto konferencijos metu įvykusioje „apskrito stalo“ diskusijoje jis tiesiai pareiškė JAV Valstybės departamento atstovams, jog Amerika žiūrėti į baltus „pro pirštus“, Lietuvos saugumas „nėra ap-

draustas, neturime jokių garantijų“. „Kodel garantijos suteiktos Čekijai ir Lenkijai, o ne Baltijos šalims?“ paklausė jis. Atsakydami, JAV pareigūnai ragino jį „nepulti į paniką“ ir priminė prezidento Clinton'o apsilankymą Rygoje šia vasara.

„Tai man svarbus klausimas“, tvirtino Zingeris, kaip ir ta nemlema sutartis su Rusija dėl karinio tranzito per Lietuvą. Kuo labiau lietuviams reikia telkti savo dėmesį į apsigynimą, tuo sunkiau jiems kurti „atvirą visuomenę“. Anot jo, toksai „apgulties stovis“ dažnai iškreipia nacionalizmą, siaurina sąlyti su pasauliu.

Dvigubas patriotizmas žmogui praturtina, bet ir komplikuoja jo gyvenimą. Zingeris neigiamai reagavo į JAV dienraštį *Boston Globe* išspausdintą ir vienašališkai sutrumpintą pasisakymą „karo nusikaltimais“ apkaltinto Boston'e gyvenančio Aleksandro Lileikio klausimu. Antra vertus, Zingeriui rūpestį kelia pastarųjų metų, jo nuomone, Lietuvoje pablogėję lietuvių-žydų santykiai, pavienių lietuvių ir

Dailininkas Juozas Bagdonas 1967 metais priešais savo paveikslą — Kompozicija (aliejus, 22' x 12'). Vytauto Mazelio nuotrauka

valdžios organų „nejautrumas“. Emanuelio Zingerio žodžių vertė atidžiai klausytis, nes čia kalba žmogus, savo darbais įrodęs ištikimybę Lietuvai ir Jidišlandui. Geriausias atsakas į jo žodžius, tai atviras ir abipusė pagarba paremtas lietuvių-žydų dialogas.

Algirdas Landsbergis

Juozas Bagdonas Kompozicija, Aliejus

Apie Juozo Bagdono kūrybą

PAULIUS JURKUS

Dailininkas Juozas Bagdonas iš savo gyvenimo 60 metų skyrė meno kūrybai. Kokia tai didelė dovana lietuviškai daili! New York'e jis gyvena pusę to laiko — 30 metų! Tai tikras niujorkietis, turėjęs progos stebėti menus pasaulio meno centre. Jis taip pat kaip dailininkas — visuomenininkas dalyvavo New York'o lietuviškame gyvenime. Čia jis surengė daugiausia savo individualinių parodų, dalyvavo kolektyvinėse parodose, pats organizavo Lietuvos nepriklausomybės šventei skirtas parodas. Dabar yra New York'o Lietuvių dailininkų sąjungos pirmininkas. Kai buvo reikalingas, nesišalino nuo darbo kitose organizacijose: dirbo Balfė, Amerikos lietuvių tarybos New York'o skyriuje, Tautos fonde, Lietuvių tautininkų sąjungos skyriuje.

Gyvena Woodhaven'e, gražiame lietuviškame „kaime“. Gatvėse pilna medžių — aukštų platanų, kurie snara prie jo buto langų. Buto pilna paveikslų — koridoriuose, laiptuose į sodelio pusę.

Kai praveri duris į jo aukštą, taip ir pamatai bagdoniška didelį paveikslą — abstraktą. Ir kiek dinamiškas tame paveiksle, kiek jėgos! Kokia sodri tapyba! Tie žodžiai charakterizuoja visą dailininko kūrybą.

Savo bute dailininkas yra priglaudęs ne vieną svečią iš Lietuvos. Buvo sustoję dailininkai, rašytojai, kultūrininkai. Čia jautėsi patogiai, gerdami kavą, žiūrėdami vaizduojamąsias iš dailininko kelionių Lietuvoje.

Viename buto kambaryje jis tapo. Tapo kiekvieną dieną, kai ji yra pakankamai šviesi. Tapo tik aliejiniais dažais, akrilinių dažų nemėgsta ir jų nevartoja. Dailininkas aiškina, kad akriliniai dažai esą duslūs, neturi spalvinio sodrumo.

Antras to aukšto kambarys skirtas apdailos reikalingams. Čia

Lietuva. Dailininkas ten pirmą kartą lankėsi 1992 metais. Vilniaus dailės muziejus kvietė surengti tapybos parodą. Dailininkas specialioje dirbtuvėje užsakė kartonines dėzes pagal paveikslų dydžius. Mėgsta jis didelio formato paveikslus. Tokius reikia nuimti nuo porėmių, susukti ir sudėti į specialiai pagamintas tvirtas kartono tūtas. Paveikslai į Lietuvą vežami talpintuvuose — konteineriuose. Iš New York'o laivu nuplukdo į Hamburgą, iš ten sunkvežimiais

nuveža tiesiai į Lietuvą.

Po daugelį metų jam pirmą kartą lankantis Lietuvoje, jo tapybos darbų paroda Lietuvos dailės muziejuje Vilniuje buvo atidaryta 1992 m. birželio 18 d. ir tęsėsi tris mėnesius. Atidaryta su žemaičių estradiniu orkestru, su kalbom, gėlėmis. Po tiek metų dailininkas grįžta į tėvynę, kur jį pasitinka bičiuliškos rankos! Toje parodoje buvo išstatyta 54 paveikslai. Juos ir paliko muziejui.

Kaune paroda buvo organizuojama Čiurlionio muziejaus paveikslų galerijoje. Iš Vilniaus atvežė visus ten paliktus kūrinius ir Kauno parodai parinko 27. Kauno paroda buvo atidaryta 1993 m. vasario 26 d. Gegužės mėnesį mažos apimties jo paroda įvyko Birštono kultūros namuose.

Atidaromas žemaičių dailininkų muziejus

Dailininkas ir 1993 m. liepos mėnesį aplankė Lietuvą. Tuo metu Plungeje vyko kultūrinės varžybos. Kunigaikščio Mykolo Oginskio rūmuose vieni norėjo įkurti žemaičių dailininkų muziejų, kiti norėjo rūmus paversti pramogų rūmais, įkurti čia „kaziną“.

Vietos kultūrininkų ir Kultūros ministerijos iniciatyva buvo suorganizuota dailininko Juozo Bagdono paroda ir ta proga įkurtas žemaičių dailininkų muziejus. Bagdono kūrinių buvo paimti iš Vilniaus ir iš Kauno kolekcijų. Iškilmingas atidarymas įvyko 1993 liepos 10 d. Orkestras grojo M. K. Oginskio sukurtus polonezus, šaudė šampano kamščiai, priėmė daug gėlių, pasakyta sveikinimo kalba.

Po dailininko Juozo Bagdono parodos buvo dailininko Adomo Galdiko kūrybos paroda. Muziejus atitinka kunigaikščio Oginskio polekius, nes jis rėmė menus, turėjo savo orkestrą, kalbėjo žemaitiškai ir rėmė lietuvių

(Nukelta į 2 psl.)

Juozas Bagdonas Kompozicija, 1981 Aliejus

Šiame numeryje:

Dr. Emanuelis Zingeris — lietuvis ir žydas • Dailininkas Juozas Bagdonas • Iš Vilniaus universiteto istorijos, 1955-1990 (5) • Jono Račkausko „Švietimo reforma Lenkijoje ir Lietuvoje XVIII a.“ • Balio Augino eilėraščiai • Booker'io literatūrinė premija Didžiojoje Britanijoje • Solistė Aldona Stempužienė

Apie Lietuvos mokyklų praeitį

KESTUTIS PEČKUS

Jonas Račkauskas. ŠVIETIMO REFORMA LENKIJOJE IR LIETUVOJE XVIII A. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1994. Spausdino Poligrafinių paslaugų įmonė Vilniuje. Tiražas – 700. Kaina – sutartinė. 243 puslapiai.

Užsienio lietuvių išleista knyga Lietuvoje dabar nieko nenustebinti. Tačiau Chicago State University profesorius, Lituanistikos tyrimų ir studijų centro pirmininko dr. Jono Račkausko monografija *Švietimo reforma Lenkijoje ir Lietuvoje XVIII a.*, 1994 metais išleista Mokslo ir enciklopedijų leidykloje Vilniuje, išsiskiria ne tik meniškai apipavidalinimu (viršelio dailininkė G. Kairytė). Tai yra išsami ir solidi mokslinė monografija apie mažai dar nagrinėtą mūsų valstybės kultūrinio gyvenimo išraišką – Edukacinę komisiją, pirmąją Europos švietimo ministeriją, siekusią valstybiškai spręsti jaunomenės mokyimo ir ugdymo klausimus, jos gan sėkmingai vykdytas švietimo reformas. Lietuvoje šį svarbų ir unikalią kultūrinį faktą ne sykį nagrinėjo dr. Meilė Lukšienė, prof. dr. A. Piročkinas, prof. dr. A. Šidlauskas (jis ir aptariamą monografiją spaudai padėjo parengti) bei kiti.

Minėtos knygos autorius – ne naujokas pasirinktos problemos tyrinėjimuose. Įvairius 18-ojo amžiaus švietimo ir mokyklų veiklos klausimus jis analizavo Lietuvių istorijos draugijos tęstiname leidinyje *Lietuvių tautos praeitis* (1971, t. 3), žurnale *Lituanus* (1976, Nr. 22), Lietuvių katalikų mokslo akademijos, Lituanistikos instituto suvažiavimuose ir kitur. Jonas Račkauskas yra gerai susipažinęs su Vilniaus universiteto Mokslinės bibliotekos rankraščio, Lietuvos centrinio istorijos archyvo dokumentais, lenkų istorikų darbais, kuriuose analizuojami įvairūs Edukacinės komisijos veiklos aspektai. Todėl jis itin atidus istoriniams faktui, šį laikotarpį nagrinėjusių mokslininkų pastebėjimams. Jono Račkausko padarytos išvados yra savarankiškos, gana įdomios ir vertingos, svarbios dabarties pedagogikos istorijos tyrinėtojams. Jos aktualios visiems, kada stengiamasi į praeitį žiūrėti kitomis akimis, kada ieškoma amžinų, nesenstančių moralinių ir kultūrinių tautos ir atskiros asmens vertybių.

Prie nagrinėjamos problemos knygos autorius prieina pamažu: analizuoja įvairius Lietuvos švietimo struktūros formavimosi momentus iki Jėzuitų ordino panaikinimo, Vilniaus Akademijos įsteigimo sąlygas, aptaria pijų ordino pedagoginę veiklą. Iki Edukacinės komisijos atsiradimo veikusias švietimo sistemos trūkumai, jų analizė ir išvados sudarė, kaip teigia Račkauskas, prielaidą ir pamatą kurti naujus, laikotarpį atitinkančius švietimo planus, vykdyti Edukacinės komisijos sumanytas reformas. Monografijoje gana išsamiu aptariama Igno Masalskio, Vilniaus vyskupo, didelio to laiko švietimo ir erudito, vadovaujamos Edukacinės komisijos struktūra ir veiklos kryptys, jos sudėtyje veikusias mokomųjų knygų draugijos atliktas darbas.

Ir dabar aktualumo neprarado Edukacinės komisijos siūlymai dėl mokyklų reformos. Šių problemų analizei daugiausia dėmesio skiria ir monografijos autorius: aptaria atskirų komisijos narių ir to laikotarpio mokyklų gyvenimą išmanančių asmenų projektai ir siūlymai, mokyimo programos, mokyklų vizitavimas kaip sąlyga išsąveikinti Edukacinės komisijos švietimo reformos eigai, mokytojų rengimo sistema. Edukacinės komisijos nuostatai skelbė: „Komisija garantuoja akademiniui luomui (t.y. mokytojams – K.P.) didžiulę

Dr. Jonas Račkauskas Lituanistikos tyrimų ir studijų centro raštinėje, Jaunimo centre, Čikagoje. A. G. Plačo nuotrauka

pagarbą ir dėkingumą už jo pasirinktą kelią ir pasiūlymus, už viską, ką jis turi geriausia, jo narių patirtį ir už tarnybą savo kraštui. Argi tai nesvarbu ir dabarties Lietuvos mokytojui ar ba lituanistiniam švietimui pasiūlymus asmeniui?

Daug dėmesio skiriama pradiniam švietimui – parapišioms mokykloms. Ir tai suprantama, nes jas lankė daugiausia įvairių luomų vaikai, ir todėl Edukacinė komisija siekė Lietuvoje ir Lenkijoje įsteigti 2,500 tokių mokyklų. Už jų darbą buvo atsakingas pats Edukacinės komisijos pirmininkas Ignas Masalskis, valstiečių švietimo šalininkas, gerai žinomas fiziokratas, siekęs kas trečiojoje Lietuvos parapijoje įsteigti po tokią mokyklą. Šį pasiryžimą skatino jo įsitikinimas, kad „vaiko vystymasis, mąstymas ir elgesys priklauso nuo vaikystės pirmosios patirties“, kuri pirmiausia įgyjama parapišėje mokykloje.

Ypač vertingi ir mokslininkai pagrįsti yra monografijos autoriaus pastebėjimai apie tautiškumo ugdymą ir išlaikymą Edukacinės komisijai priklausančiose mokyklose, liaudies kultūra pagrįstą pedagogiką. Čia Jonas Račkauskas tarsi polemizuoja su Lietuvos pedagogais tyrinėtojais, kurie į Edukacinės komisijos veiklą žiūri

su nepasitikėjimu dėl jos vykdytos krašto polonizacijos. Račkauskas aptaria parapišioms mokykloms leistų vadovėlių tiražus ir pažymi, kad daugiausia jų buvo išleista lietuvių kalba. Jis daro išvadą, kad gimtąja kalba daugiausia buvo mokomi etnografinės Lietuvos vaikai. Polonizacija, pasak knygos autoriaus, kryptingai vyko apygardinėse mokyklose, kur vienintelė dėstomoji kalba buvo lenkų ir vieninteliai priemonės vadovėliai – lenkų kalba.

Parapišiose mokyklose polonizacija buvo ne tokia atvira. Be to, kaip pažymi Jonas Račkauskas, „Valstiečiai liaudies pedagogikos dėka buvo pagrindiniai lietuvių kalbos ir liaudies tradicijų puoselėtojai. To priežastys galbūt buvo valstiečių socialinio luomo ypatybės, taip pat tautiniai jausmai“.

Edukacinės komisijos egzistavimo ir jos atliktų darbų unikalumą autorius parodo analizuodamas jos įtaką Čilės, JAV, Rusijos

ir Prūsijos švietimo sistemoms. Įdomus ir, manau, daug kam nežinomas knygos autoriaus pateiktas faktas – 19-ojo amžiaus pirmosios pusės Čilės švietimo reformos projekto autorius buvo lietuvis Ignas Domeika, Vilniaus universiteto auklėtinis, vėliau tapęs žymiu profesoriumi.

Iš recenzento reikalaujama ir prie aptariamo kūrinio „prikibti“, ir jo „juodasias puses“ parodyti. O jį, kaip tyčia, lyg ir neradau... Viena kita korektūros, stiliaus klaida menkina ne knygos autorių, o redaktorių, leidyklos darbą (juolab, kad knyga leidykloje ne vienerius metus gulėjo). Bet knyga trūksta vieno – jos santraukų anglų ir lenkų kalbomis. Su jomis, manau, Jono Račkausko monografija *Švietimo reforma Lenkijoje ir Lietuvoje XVIII a.* greičiau galėtų patekti į pasaulinę pedagoginių ir kultūrinių tyrinėjimų „rinką“. O šios knygos vieta tikrai yra ten.

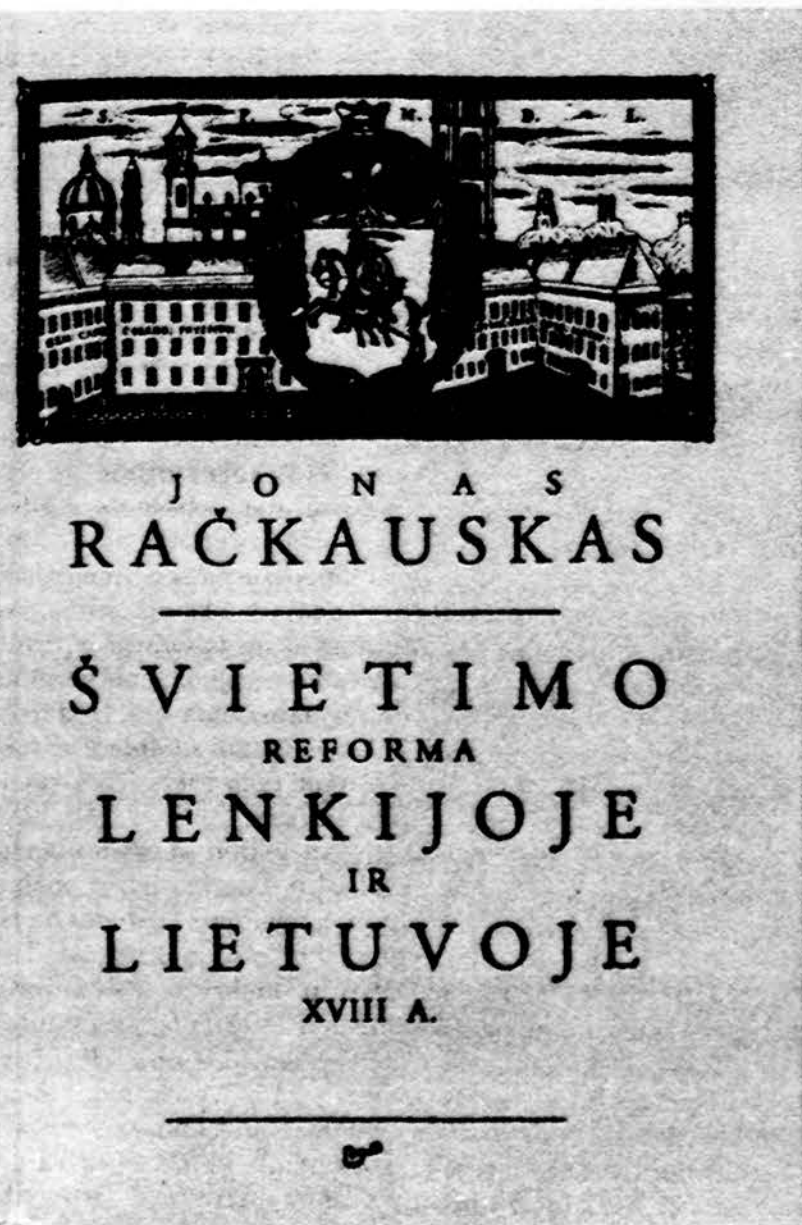
Iš Vilniaus universiteto istorijos

(Atkelta iš 2 psl.)

lis. Užkluvo jo ankstesnė pažintis su Viktoru Petkum²⁶. Saugumo komitetas už tautines ir religines pažiūras „globojo“ iš

Vilniaus A. Vienuolio vidurinės mokyklos 1976 m. pašalintą Andrių Tučką. Nors 1977 m. jis išlaikė visus egzaminus ir surinko reikiamą balų kiekį, nebuvo priimtas į universiteto Matematikos fakultetą. Priežastys oficialiai nenurodytos, tačiau rektorius Jonas Kubilius prasitarė apie informaciją, gautą iš aukščiau²⁷. 1980 m. Andriui Tučkui pavyko įstoti į Istorijos fakulteto psichologijos specialybės I kursą. Bet netrukus pranešta, jog „už veiksmus ir įsitikinimus, nesuderinamus su tarybinio studento moralė, už šmeižikiškų dokumentų pasirašinėjimą, už antitarybinę veiklą, už „nepadorų“ elgesį Sasnausko ir Terlecko teismo metu priimtas nutarimas pašalinti jį iš universiteto“. 1980 m. spalio 3 d. Andrius Tučkus išbrauktas iš studentų sąrašų. Jaunuoliui, žinodamui, kas inspiruoja tokius sprendimus, paskambinus į saugumo komitetą, paaiškinta: „Metam mes!“, t.y. saugumas²⁸.

Devintojo dešimtmečio viduryje pradėta pertvarka, paskelbtas kursas į viešumą, demokratizavimą atgaivino viltis, kėlė didesnių permainų nuojautą. Maskva parengė aukštojo mokslo pertvarkymo kryptis, kurios numatė tiek tiek išplesti pagrindinių aukštųjų mokyklų teises. Joms leista mokymo turinį labiau susieti su regiono, respublikos reikmėmis (universiteto fizikai ima bendradarbiauti su gamybiniais susivienijimais, „Fermente“ įsteigiamas Biochemijos ir biofizikos katedros filialas), kai

Viršelio dailininkė – G. Kairytė.

Čekysčių

TRUPANČIOS KOLONOS

POEZIJA

Ji – svajonių orchidėja
Ant realybės ledo –
Ji ulbanti aušra vargdienio pirkioj –

Ji laužo liepsna:
Kaitrią kibirkštį
Nešioji kaip vaikystės pasaką –

Ji apžavų jonvabalį,
Nušvietęs sielvarto veidą
Vasarvidžio šviesia delčia –

Ji kaip erkėtrožė:
Raizganti žodžių žiedais sielą,
Palikdama gyvenimui dyglius –

SONETAS NAUJAGIMIUI

Raudonas skrenda ryto vyturys –
Ir bundančių šešėlių pilnas kambarys.
Aš vystau kaip naujagimių eiles
Į drobę širdies – lyg paslaptis gilią –

Eilėraščių juodų raidžių akim
Neš Paukščių Taką žydrinčiom naktim,
Linguos lyg žemuogę juodoj audroj –
Žmogaus širdy jautrioj, geroj –

Čiulbės su žylėm, laimės trupiniu pažais,
Skris vasaros sparnais; pieš rudenio dažais –
Jis bus akiračio žydrasis diskas:

Erdvių šviesa, ir valkata nudrįskės –
Ir marmuro balčiausią obeliską
Aš jam statau – tegu saulėlydy jis tviska –

KALNAS KOPIA PASAKON

Rytmečio tiršti rūkai
Šlapiom drobėm
Glosto jo žilą galvą –
Ir iš tolo jis atrodo,
Kaip nusigėręs valkata,
Sergąs pagiriom –

Rauplėtas granito kojas
Mirko kalnų upokšnyje –
Svydinti srovė vingiuoja,
Lyg vangį gyvatę –

Savo vienatvėje
Jis mėgsta pasvajoti –
Trapios svajonės plaukia
Patvinusios erdvės tuenkiny,
Kaip suplėšytos debesų plunksnos –

Kartais jį aplanko
Šokančių snaigų būriai
Ir iš balto voratinklio siūlų
Mezga jam marškinius –

– Kodėl slepiančiai sunkios
Akmeninės kojos?
O taip norėtusi žengti
Bent vieną žingsnį –
Gal sutiktų saulėtą lygumą –
Merginą pienui strėdanom
Žalsvam veide –

Vakara
Ant sniego baltumo
Marškinų užsimeta
Degančio purpuro
Mantiliją –
Ir svajoja esąs
Kalnynų karalius –

Kaip brolių Grimų pasakoj –
Slėnyje žaidžia vaikai
Ir žiūri į vakaro rėmuose
Liepsnojančią paveikslą –
Is jo rėmų išlipa
Akmeninėm kojom milžinas
Ir septynmyliais žingsniais
Kopia pasakų karalystėn –

TRUPANČIOS KOLONOS

Po užpustytą lapais lauką
Pamišęs siaučia vėjas –
Išgirdęs gervų klegesį,
Audros išvydęs debesį,
Jam švilpteli ir šaukia,
Tai šuorais šoka pralinksmėjęs,
Tai vėl kaip vaikas stebisi:
Ruduo, atnešęs žemei liūdėsį –
Paliko jai dažų žavingą žavesį –
Bet bėgdama dangum migla
Tą linksmą vėją lapų pusnyse
Užklosto –
Ir jis – kaip kūdikis – sudėjo
bluostą –

O žemėje – oranžinė tyla,
Ir medžių trupiančios kolonos,
Aukštinio rudenio byla,
Ir vėjo sapnas toks geltonas –

kurių profesijų specialistus rengti pagal individualų planą. Akcentuojami mokymo proceso technizavimas, studentų savivaldos, savarankiško darbo apimtys didinimo klausimai. Tačiau visa tai, kas marino universitetinę dviasią – nekompetentingas centro, ministerijos diktatas, unifikuoti mokymo planai ir programos,

dogmos ir ideologiniai prietariai visuomenės moksloose – liko nepajudinti. Ryškėjo didžiulis modernios technikos, įrengimų, vadovėlių ir mokymo priemonių trūkumas.

Lietuvos valdžios viršūnėse tvyrojusi apatė, neryžtingumo, neveiklumo, sotaus pasitenkinimo atmosfera 1988 m.

vasarą išskleidė gaivalingas Seišių jūdos permainingas vėjas. Pakako „kelių rimtesnių įkilių akliose tarybinės imperijos sienose ir viskas ėmė keistis – staigiai ir negrįžtamai, neįtikėtinu tempu. Pasirodė, kad totalitarinė valdžia niekada ligi galo nekontroliavo

(Nukelta į 4 psl.)

Didžiojoje Britanijoje

Booker'io premija už romaną su 4,000 keiksmazodžių

Britanija turi nemažą įvairių literatūrinių premijų, bet didžiausią susidomėjimą sukelia tik nuo 1968 metų kasmet spalio mėnesį Booker'io skiriamoji už romaną. Dabar ji yra verta 20,000 svarų. Tų kitų yra kelios net vertesnės, bet rudenio laikraščiai jau pradeda rašyti, kuriuos šeši romanai Booker'io komisija atrinko. Tada lošimų biurai jau priminėja išlošti mėgstamųjų pinigų ne tik iš tų, kurie spėja pasirinkto arkliaus ar šuns greitumą, bet ir daugiausia galimybių turinčio susilaukti Booker'io premijos romano iš tų šešių.

Kai komisija sutaria, kuris turi būti tas laimingasis, tada laikraščiai dar daugiau parašo, o jeigu knyga kuo nors ypatinga, kaip šimet, tai ir po kelis kartus leidžiama pasisakyti. Premija įteikiama, televizija paskiria visą valandą, leidama dar pasvarstyti visus šešis kandidatus ir pasiginčyti, kol dar nežinoma, kam atiteks tas nemažas laimikis.

Šimet komisijos nariai turėjo perskaityti daugiau kaip 130 romanų. Jos narių dauguma pasisakė už Škotijos Glasgow gyvenančio James Kelman gražiai *How Late It Was, How Late* pavadintą romaną. Komisijai pirmininkavo literatūros profesorius John Bayley. Nors kai kas paskubėjo autorių už tą knygą palyginti su Proust'u, Joyce'u, Beckett'u, Pinter'iu, Kafka ir Zola, o pats pirmininkas net genijum

pripažino, tačiau netrūko balsų, kurie tą tariai genialų kūrinių pavadino vandalizmu ir kitais panašiais žodžiais. Romaną pasmerkė ir komisijos narė Julia Neuberger.

Knygoj vaizduojamas autoriaus miesto girtuoklis, kuris atsiduria policijoje, lankosi socialinės rūpybos įstaigoje, susitinka su kaimynų ir sūnų, tariasi su advokatu. Bet toje 374 puslapių knygoj rašytojas apie 4,000 kartų pavartoja tą keturių raidžių žodį ir jo atsakas, kuris tik prieš kelio lia metų buvo išdrįsta viešai vartoti, o dabar už tokį gausų jo vartojimą vienų šis rašytojas laikomas genijum, o kitų literatūrinį vandalu, kuris sumenkina Booker'io premiją.

Idomiai pasisakė buvęs *Sunday Express* laikraščio literatūrinis redaktorius Graham Lord. Jo teigimu, iš viso Booker'io premijai parenkamos netikusios knygos, nes nusprendžia akademikai ir kritikai, kurie bijo pasirodyti esą trivialūs miesčionys. Del to, kai 1985 metais Booker'io premija buvo paskirta Naujosios Zelandijos maorių rašytojai Keri Hulme už, sako, nepaskaitomą romaną *The Bone People*, pasipiktinęs *Sunday Express* pasiūvė kasmet skirti 20,000 svarų premiją už stilistiškai parašytą ir paskaitomą romaną. Tas nusistatymas sėkmingai vykdomas, nors rezultatai nėra taip plačiai reklamuojami, kaip Booker'io atveju.

Booker'io premija už 1894 metus

Praėjusiais metais kaip tik tą dieną, kai buvo įteikta Booker'io premija, Cambridge universiteto profesorei anglistei Gillian Beer buvo iškelta mintis: jeigu tokia premija būtų buvusi skiriama 1894 metais, ar būtų tinkamų kandidatų tam šešetukui, iš kurio rinktų laimingąjį?

Profesorė padarė: apie tą dešimtmetį buvę rimtų darbų – Hardy, Kipling, Stevenson, Wells, Conrad. Entuziastus ta mintis užkrėtė. Tik šįkart tą šešetuką atrinko ir pasiūlė Everyman leidyklos pigiosios knygų serijos skyriaus direktorė

Hilary Laurie. Tas šešetukas: Rudyard Kipling *The Jungle Book*, George du Maurier *Trilby*, Robert Louis Stevenson *The Ebbtide*, George Moore *Esther Waters*, Anthony Hope *The Prisoner of Zenda* ir George Gissing *In the Year of Jubilee*. Šešių asmenų komisija parinko George Moore kūrinių. Idomu, kad ir dabar, po 100 metų, gali rasti nusipirkti tuos visus čia suminėtus kūrinius.

Anglijos airis Moore savo romane vaizduoja tragiškus išgyvenimus girtuoklio tėvo iš namų išstumtos dukters. Ji suviliojama ir paliekama neščia.

Solistė Aldona Stempužienė ir pianistė Nancy Brittain koncerto metu Cleveland Music School Settlement šių metų spalio 23 dieną Cleveland'e.

Solistei Aldonai Stempužienei – kultūrinė premija

Solistė Aldona Stempužienė laimėjo šių metų Ohio Lietuvių gydytojų draugijos kultūrinę premiją, kurią ši draugija skiria jau 38-eri metai. Šių metų gegužės mėnesį Aldona Stempužienė turėjo savo recitalį Cleveland'e, o spalio 23 dieną dainavo Cleveland Music School Settlement fakulteto koncertų serijoje. Lapkričio 19 dieną įvykusiame

iškilmingame Lietuvos kariuomenės šventės minėjime Cleveland'e solistė atliko muzikinę programą.

Aldona Stempužienė dėsto dainavimą, koncertuoja ir vadovauja Cleveland'o lietuviškajai radijo programai „Tėvynės garsai“. Sveikiname Aldoną Stempužienę jai suteiktos premijos proga!

Anglų literatūroje pirmas toks ryškesnis romanas, paskirtas vienišai motinai. Visi tie kandidatai nėra taip plačiai reklamuojami, kaip Booker'io atveju.

Kokia vertė anuomet galėjo būti dabartinių 20,000 svarų? Apskaičiuota, kad 416 svarų. Autoriaus gyvo nėra, tai sutarta

kuriam nors mokyklai padovanoti po egzempliorių visų dar Everyman leidyklos turimų pildavusių kūrinių paliko ką nors įsidėmėtina.

Spalio 15 dieną Cheltenham mieste buvo suorganizuotas literatūros festivalis, tai jame padiskutuotas ir tasai naujasis Booker'is.

Lietuviai, aišku, negalėtų surasti šeštą prieš 100 metų išleistą romaną ir iš jų pasirinkti geriausią. Bet šio amžiaus ketvirtasis dešimtmetis turbūt jau leistų pasirinkti šešetuką ir iš jo tokį romaną, kuris būtų vertas karūnuoti.

Kazimieras Barėnas

– pedagogė Alma Mikaliukienė, kalbėjusi apie šeimų padėtį dabartinėje Lietuvoje, jų problemas ir būdus joms padėti.

– dr. Arvydas Žygas po savo paskaitos „Lietuva penkerių metų perspektyvoje“ sekmadienį, lapkričio 6 dieną, Ateitininkų namuose, Lemont'e, su savo buvusiu mokytoja Stase Petersoniene (jo dešinėje) Pedagoginiame Lituanistikos institute Čikagoje.

Iš Vilniaus universiteto istorijos

(Atkelta iš 3 psl.)

savųjų vergų, nuodijo, žemino engė, vertė paklusnia banda – iš vis dėlto giliosios žmogiškosios šerdies neįstengė užvaldyti“²⁹. Sovietiniais dešimtmečiais formuotą luobą nusimetė, kartu su tauta ir valstybe ėmė atgimti ir Vilniaus universitetas, dar kartą įrodęs, jog kultūra negali būti sunaikinta. 1988 m. liepos 1-3 dienomis Vilniuje vykusios Baltijos respublikų studentų „Gaudeamus“ šventės metu plazdėjo tuomet dar draudžiamos tautinės vėliavos, aidėjo skanduoti: „Estija! Latvija! Lietuva!“ Naujųjų mokslo metų pradžioje iš Maskvos buvo gautas nurodymas įvesti laisvą paskaitų lankymą (nesuokiant jo esmės, nepasiūlius studentams pasirinkti specialių kursų, dėstytojų, neturint pakankamai būtinų leidinių ir pan.), baigiamąjį marksizmo-leninizmo egzaminą, panaikinti filosofijos istorijos ir logikos disciplinų dėstymą. Lietuvos ir universiteto spaudoje pasirodė gyvų diskusijų sukėlę Filosofijos istorijos ir logikos katedros vedėjo prof. Rolando Pavilionio straipsniai³⁰, siūlę atsisakyti vadinamųjų visuomeninių mokslų, o vietoj jų dėstyti pasauliulyje pripažintas akademines disciplinas. Šią nuostatą parėmė studentija, o studentų Sąjūdžio remimo grupių koordinacinė taryba surengė piketą prieš dogmatinius visuomenės mokslus ir Karinę katedrą. Hegemonišką šių nepaprastai išplėstų, disciplinų padėtis buvo išjudinta. Universiteto tarybos 1988 m. spalio 25 d. sprendimu jos paskelbiamos fakultatyvais. Šiek tiek vėliau, suvokdami, kad „Universiteto paskirtis – ne priimti vieną kurią ideologiją, o sudaryti sąlygas sąmoningai – t.y. įgyjamų žinių pagrindu – ją pasirinkti“³¹, universiteto darbuotojai, nepaisydami grubaus Maskvos valdininkijos spaudimo, pirmieji SSRS atsisakė ideologinių disciplinų dėstymo. Įvedami bendrosios politologijos, ekonomikos teorijų, religijotyros ir kiti nauji kursai. Tuo žingsniu universitetas nesugrįžtamai išsprūsta iš Centro gniaužtų. 1989 m. šiuos pasikeitimus inicijavęs prof. Rolandas Pavilionis pakviečiamas dirbti prorektoriumi, 1990 m. gruodžio mėn. išrenkamas aštuoniasdešimt pirmuoju Almae Matris rektoriumi. O prieš tai – 1990 m. pavasarį – iš universiteto pavadinimo dingsta sovietiniai ordina, Vinco Kapsuko vardas. Po beveik keturiasdešimties metų vėl aidi garbingas – VILNIAUS UNIVERSITETAS!

Vilniaus universitetas, pavadinintas Vinco Kapsuko vardu, išliko reikšmingiausia Lietuvos mokslo ir kultūros įstaiga, darė didžiulę įtaką Vilniaus ir viso krašto visuomenei, jos dvasinei, kultūrinei raidai. Profilio platumu, dėstytojų ir studentų skaičiumi ir ypač lietuviškumu buvo pranokti visi kiti universiteto

gyvenimo tarpsniai. 1955-1990 metais visomis mokymo formomis parengta per 60 tūkst. įvairių sričių specialistų (17 513 ekonomistų, 5223 teisininkai, 3710 medikų, 3402 lituanistai, 2636 biologai, 2332 istorikai, 1721 chemikai ir t.t.). Universitete dirbo nemažas būrys įvairių mokslo krypčių darbuotojų, beveik pusė visų Lietuvos mokslo daktarų ir profesorių. Daugelis jų, dirbdami vienokiu ar kitokio kompromiso sąlygomis, kantriai ir atkakliai rūpinosi, kad paruošti specialistai būtų aukštos kultūros, įgytų tinkamą išsilavinimą. Sunkiais antihumaniško sovietinio režimo metais universitete išliko gyva rezistencijos dvasia, o jo kuriamos vertybės padėjo saugoti tautos orumą ir gyvastį, gaivino žmonių dvasią, nepastebimai ruošė naują Lietuvos atgimimą. Ilgas savivalės, absurdo, demagogijos tarptenis įtikinamai liudija, kad „universitetas yra kažkas daugiau negu palankios ar nepalankios politinės ar ekonominės sąlygos, daugiau negu laiko mada, daugiau negu vienokia ar kitokia valdžia“³².

(Pabaiga)

NUORODOS

- 14 A. Sniečkaus kalba, LKP CK posėdyje, 1958.06.27. LVVOA. F. 1771. Ap. 191. B. 542. L. 59.
- 15 Venclova T. „Atsparumo metai“, *Vilties formos: publicistika, ese, Vilnius, 1991. P. 68.*
- 16 J. Bielinio kalba LKP CK posėdyje, 1958.06.27. LVVOA. F. 1771. Ap. 191. B. 542. L. 67.
- 17 Mokydamasis Marijampolės II vidurinėje mokykloje įsitraukė į pagrindinę grupę. 1958 m. naktį iš vasario 15 į 16 d. kartu su kitais ant mokyklos ir kitų pastatų sienų rašė antitarybinius šūkius, ant telegrafo laidų iškabino vimpelus su nacionalistinėmis užrašais, nuo agitpunkto nuplėšė ir sudraskė šūkius ir pan. (Teiboro Leonido, Kazio, asmens byla. VUA. B. 58660. L. 26).
- 18 Universiteto partinės organizacijos ataskaitinis susirinkimas. *Tarybinis studentas*, 1959 gruodžio 19.
- 19 Vilniaus universiteto Lietuvių literatūros katedros 1959-1960 mokslo metų darbo ataskaita. 1960 m. birželio 30 d. *Literatūra 1940-1960...* P. 517.
- 20 „Tobulinti politinį studentų auklėjimą“, *Nutarimai ideologiniams klausimais*, Vilnius, 1971. P. 38.
- 21 Ten pat.
- 22 Lietuvos Katalikų Bažnyčios kronika, 1972-1973. Chicago, 1974. P. 261.
- 23 *Nenugaletoji Lietuva*. T. 1. P. 1. Pp. 195-196.
- 24 Bogušauskas, J. *Lietuvos jaunimas...* P. 74.
- 25 Žinios. Vilnius/Aušra. 1977.V.12 – 1978 m. kovas. Čikaga, 1978. T. 2. P. 37.
- 26 Ten pat, p. 196.
- 27 *Nenugaletoji Lietuva*. T. 1. P. 523.
- 28 Ten pat, t. 2, p. 298.
- 29 Venclova, Tomas. „Nepriklausomybė“, *Vilties formos: publicistika*, p. 249.
- 30 Pavilionis, Rolandas. „Visuomenės mokslai ir filosofija: kaip pabūsime iš letargo?“, *Komjaunimo tiesa*, 1988 spalio 14; Pavilionis, Rolandas, „Visuomenės mokslai ir filosofija: letargo miegas ir prabudimas“, *Tarybinis studentas*, 1988 spalio 14.
- 31 Pavilionis, Rolandas, „Quo vadis, Universitas Vilnensis“, 1989 rugsėjo 22.
- 32 Trumpa, Vincas. „Vilniaus universiteto siluetai“, *Dirva*, 1979 rugpjūčio 23.

Kreipimaisi į skaitytojus

Inžinierių dėmesiui

Vilniaus technikos universiteto statybos fakultetas rengia tarptautinę konferenciją tema: „Naujos statybinės medžiagos, konstrukcijos ir technologijos“. Konferencija vyks Vilniuje 1995 m. gegužės 10-13 dienomis.

Konferencijoje numatomos tokios sekcijos: 1. Statybinių medžiagų technologija, 2. Statybos technologija ir mėsadžmentas, 3. Statybinės konstrukcijos, 4. Konstrukcijų optimizacija ir nauji skaičiavimo metodai, 5. Darbo ir gaisrinė sauga statyboje. Oficialios kalbos konferencijoje bus lietuvių ir anglų.

Norintieji dalyvauti konferencijoje arba joje skaityti pranešimą registruojasi pas organizacinio komiteto pirmininką A. Juozapaitį šiuo adresu: Statybos fakultetas, Vilniaus technikos universitetas, Saulėtekio al. 11, 2054 Vilnius. Telefonas: 76 35 91; faksas: 76 53 10. Pranešimų santraukas reikia pristatyti kaip galima greičiau, bet ne vėliau kaip šių metų gruodžio 30 dieną.

ATTITAIŠYMAS

Lapkričio 12 dienos *Draugo* kultūrinio priedo laidoje po aktorius Vitalio Žukausko nuotrauka parašyta, jog jis šventias scenines veiklas 60 metų sukakti. Turėjo būti: 50 metų sukakti.

Iš šiemetinio „Ateities“ savaitgalio, vykusio lapkričio 4-6 dienomis Jaunimo centre, Čikagoje, ir Ateitininkų namuose, Lemont'e: – dr. Audrius Polikaitis nagrinėjo atsitikusių nepriklausomoje Lietuvoje ateitininkų padėtį; Jono Kuprio nuotrauka